

Tulemusvaldkond	Õigusriik
Tulemusvaldkonna eesmärk	Õiguskindel, hästi toimiv, vähese kuritegevuse ning kvaliteetse justiitsüsteemiga riik
Programmi nimi	Usaldusväärne ja tulemuslik õigusruum
Programmi eesmärk	Lua tingimused ühiskonna tulemuslikuks toimimiseks ja põhiõiguste tasakaalustatud kaitse tagamiseks ning vähendada õigusrikkumisi ja nende läbi tekitatud kahju
Programmi periood	4 aastat (2022-2025)
Peavastutaja	Justiitsministeerium
Kaasvastutajad (oma valitsemisala asutused)	Registrite ja Infosüsteemide Keskus, Prokuratuur, Eesti Kohtuekspertiisi Instituut, Patendiamet, Andmekaitse Inspeksioon, vanglad, esimese ja teise astme kohtud, Konkurentsiamet, Notarite Koda, Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Koda, Eesti Advokatuur, Patendivolinike Koda

Sisukord

1. Sissejuhatus ehk programmi sisu lühikokkuvõte	2
2. Programmi eesmärk, mõõdikud ja eelarve	3
3. Hetkeolukorra analüüs.....	3
4. Meetmed, tegevused.....	6
4.1. Meede 1: Õiguspoliitika kujundamine ja elluviimine.....	6
4.1.1. Tegevus 1.1: Andmekaitse valdkonna rakendamine	7
4.1.2. Tegevus 1.2: Õiguspoliitika kujundamine ja õigusloome kvaliteedi tagamine	7
4.1.3. Tegevus 1.3: Intellektuaalse omandi valdkonna rakendamine	10
4.2. Meede 2: Kriminaalpoliitika kujundamine ja kuritegevuse vähendamine.....	11
4.2.1. Tegevus 2.1: Kriminaalpoliitika kujundamine ja kuritegevuse ennetamine	11
4.2.2. Tegevus 2.2: Kriminaalpoliitika elluviimine	13
4.3. Meede 3: Karistuste täideviimise korraldamine.....	14
4.3.1. Tegevus 3.1: Karistuste täideviimise korraldamine.....	14
4.4. Meede 4: Õiguste jõustamine.....	16
4.4.1. Tegevus 4.1: Kohtumenetlus ja kohturegistrite pidamine.....	17
4.4.2. Tegevus 4.2: Õigusteenuste ja õigusteabe kättesaadavuse tagamine	19
4.5. Meede 5: Toetavad teenused.....	20
4.5.1. Tegevus 5.1: Kesksed IT-teenused teistele valitsemisaladele.....	20

1. Sissejuhatus ehk programmi sisu lühikokkuvõte

Usaldusväärse ja tulemusliku õigusruumi programm kuulub õiguskorra tulemusvaldkonna alla ning toetab selle üldeesmärgi täitmist. Programm keskendub selge ja tervikliku õiguskorra tagamisele, kus inimeste põhiõigused on tagatud ja kaitstud, riik toimib läbipaistvalt ja tõhusalt ning kuritegevust on vähe.

Esiteks on oluline, et ühiskonna usaldus riigi vastu oleks kõrge, mille tagab arusaadav ja läbipaistev riigi toimimine. Teiseks peab õigusruum toetama rahvusvahelist konkurentsivõimet ja tagama Eesti majanduskeskkonna atraktiivsust läbi inim- ja kodanikuõiguste kaitse ning isikuid ja ettevõtjaid toetava ettevõtluskeskkonna. Kolmandaks tuleb luua turvaline ja õiglane ühiskond, millesse panustab oluliselt õiguskäitluse ning selleks vajalike väärtuste kujundamine läbi õigusrikkumiste ennetamise, neile reageerimise ning neist johtuva kahju vähendamise. Lõpetuseks peab justiitsüsteem olema tervikuna tõhus ning toetama isikuid ja ettevõtjaid oma õigusküsimuste (sh õiguskonfliktide või õiguslike probleemide) lahendamisel.

Õigusriigi tulemusvaldkonna arengut suunavad lisaks valdkonna strateegilistele dokumentidele - Õigusloomepoliitika põhialused aastani 2030, Kriminaalpoliitika põhialused aastani 2030, Esimese ja teise astme kohtute arengukava 2020-2023 - veel järgmised arengukavad ja strateegilised dokumendid:

- Riigi eelarvestrateegia 2022-2025;
- Eesti Reformierakonna ja Eesti Keskerakonna valitsuse moodustamise kokkulepe ja valitsusliidu koostööleping aastateks 2021 – 2023;
- Justiitsministeeriumi haldusala IKT strateegia;
- Strateegia „Eesti 2035“;
- Eesti säästva arengu riiklik strateegia „Säästev Eesti 21“;
- OECD riigivalitsemise raporti rakendamise tegevuskava;
- Kuritegevusvastase võitluse prioriteedid;
- Vägivallaennetuse kokkulepe 2021-2025;
- Korruptsioonivastane tegevuskava 2021-2025;
- Eesti julgeolekupoliitika alused;
- Riigikaitse arengukava 2017-2026;
- ÜRO kestliku arengu eesmärgid;
- Siseturvalisuse arengukava 2020-2030;
- Siseturvalisuse programm;
- Laste ja perede programm;
- Tööhõive programm;
- Heaolu arengukava 2016-2023;
- Noortevaldkonna arengukava 2021-2035;
- Eesti teadus- ja arendustegevuse, innovatsiooni ning ettevõtluse arengukava 2021–2035;
- Eesti välispoliitika arengukava 2030;
- Haridus- ja Teadusministeeriumi programmid;
- E-residentsus 2.0 valge raamat;
- Tehisintellekti strateegia;
- Küberturvalisuse strateegia 2019-2022;
- Eesti avatud valitsemise partnerluse tegevuskava 2020-2022;
- Riigireformi tegevuskava 2021-2023.

2. Programmi eesmärk, mõõdikud ja eelarve

Programmi eesmärk: luua tingimused ühiskonna tulemuslikuks toimimiseks ja põhiõiguste tasakaalustatud kaitse tagamiseks ning vähendada õigusrikkumisi ja nende poolt tekitatud kahju.

Mõõdiku nimi	Algtase (2019)	Tegelik 2020	Sihttase 2021	Sihttase (2022)	Sihttase (2023)	Sihttase (2024)	Sihttase (2025)
Koht Maailma vabaduse edetabelis	Staatuse „vaba“	Staatuse „vaba“	Staatuse „vaba“	Staatuse „vaba“	Staatuse „vaba“	Staatuse „vaba“	Staatuse „vaba“
Eesti konkurentsivõime positsioon	31	31	29	28	27	27	27
Inimeste hulk, kes tunneb end oma kodukandis pärast pimedat saabumist turvaliselt ¹	76%	74%	>77%	>79%	>79%	>79%	>79%

Eelarve jaotus	2021 eelarve	2022 eelarve	Muutus (eur)	Muutus (%)	Eelarve		
					2023	2024	2025
Tulud	40 818 107	47 444 250	6 626 143	16,2	47 471 289	43 435 503	43 477 164
Kulud	174 589 572	182 892 675	8 303 103	4,8	182 703 411	182 565 701	183 772 289
<i>sh välistoetused ja kaasrahastus</i>	2 845 019	2 915 787	70 768	2,5	2 007 280	845 110	845 110
Investeeringud	295 290	295 290	0	0	211 290	211 290	211 290
<i>sh välistoetused ja kaasrahastus</i>	0	0	0	0	0	0	0

3. Hetkeolukorra analüüs

Üleilmastumine on järjest hoogustumas, muutuv ühiskond seab täiendavaid nõudmisi ning majandus lähtub aina enam teadmispõhisest lähenemisviisist. Sealjuures on oluline, et õiguskord arvestab kõiki neid tendentse ning riik pakub uuenduslikke ja ettevaatavaid lahendusi. Samuti peab riigi õigus- ja kriminaalpoliitika aitama suurendada inimeste heaolu ning tagama avatud ja turvalise ühiskonna, kus inimesed teavad oma õigusi ja võivad nende kaitses kindlad olla. Ühtlasi on Justiitsministeeriumil keskne roll õigusruumi kujundamisel, toetades omaalgatuslikult ja proaktiivselt erinevate lahenduste väljatöötamist, sh röhudes põhiõiguste tagamisele ja kaitsmisele.

Riigid ei ole omavahelises tugevas konkurentsisis mitte ainult majanduse ja elukeskkonna, vaid ka õiguskorra poolest. Seetõttu räägitakse viimastel aastatel palju nn regulatiivsest riikidevahelisest konkurentsist, st on tekkinud reaalne konkurents ettevõtjate jaoks atraktiivseima keskkonna pakkumisel. Suurima tulu maksude ja loodud töökohtade näol saab riik, mis suudab kujundada kõige ettevõtjasõbralikuma ärikeskkonna.

Seega riigi õiguspoliitiline suund peab püüdlema selle poole, et Eesti õiguskeskkond oleks nüüdisaegne, atraktiivne ja konkurentsivõimeline. Uuendusi arvestavad ja paindlikkust tagavad reeglid vähendavad bürokraatiat, säästavad aega ja raha ning soodustavad majandustegevust. Elukeskkonda kujundav õiguslik raamistik peab toetama neid tegevusi, mille tagamiseks normid on loodud, mitte muutuma kadalipuks. Eeltoodu tulemusena säilitame või parandame Eesti positsiooni erinevates riikide keskkonda hindavates edetabelites (nt Maailma vabaduse edetabelis on oluline säilitada „vaba“-staatuse, samuti on oluline edendada Eesti konkurentsivõime positsiooni).

¹ [Ohvriuuritud 2010-2018](#)

Kõik saab alguse riigi institutsionaalsest ülesehitusest, millel on veel arenguruumi. Riigi paindlikumaks toimimiseks on pidevalt samme astunud ja haldusõigust täiendatud, sh muudeti 2014. aastal Vabariigi Valitsuse töökorraldust. Samas on veel süsteemi osasid, mis vajavad edasi arendamist, et optimeerida haldusorganite tööd ja muuta isikute suhtlus riigiga lihtsamaks. Sealjuures peab riigiasutuste omavaheline koostoitimine ning kodanikega suhtlemine austama isikute eraelu kaitse ja andmekaitse põhimõtteid.

Samuti on olulisel kohal õigusloome kvaliteedi ja mahu vähenemise tagamine ning tehtavate muudatuste ja uute algatuste vajalikkus peab olema põhjendatud. Seaduse muutmise ei peaks olema esimene ja ainus viis, kuidas probleemi lahendamisele reageerida, vaid kaaluda tuleb ka muid mitteregulatiivseid võimalusi. Seepärast saabki öelda, et õigusloome mahu vähendamisele aitab kaasa eelnõu koostamisele eelneva analüüsi, sh ka väljatöötamiskavatsuse ehk esmase analüüsi järjepidev nõudmine. Kui 2020. aastal kooskõlastamisele esitatud seaduseelnõudest ca kolmandikule eelnes väljatöötamiskavatsuse etapp, siis arvestades asjaolu, et jätkuvalt jäetakse mitmete olulise mõjuga eelnõude puhul väljatöötamiskavatsus koostamata, peaks see osakaal olema märksa suurem.

Õigusloome kvaliteedi parandamise kaudu on võimalik mõjutada riigi konkurentsivõimet ning suurendada ühiskonna üldist tõhusust. Õigusruum ja õigusloome menetlus peab tagama selle, et arvestatakse isikute põhiõigustega, tagatakse normide põhiseaduspärasus ning suurendatakse kõigi heaolu ja luuakse paremad tingimused ettevõtlusele. Eeltoodule aitavad muu hulgas kaasa erinevate eraõiguse valdkondade (sh isikute eraelu puudutavad) regulatsioonid. Need on alates Eesti taasiseseisvumisest läbinud küll põhjaliku uuenduse, kuid jätkuvalt on teemasid, mis vajavad täiendamist ning kaasajastamist.

Esiteks peab õiguskord olema selline, et inimesed ja ettevõtted saavad oma eraõiguslike toimingutega ning õiguste ja kohustuste realiseerimisega hakkama üldjuhul ilma riigi sekkumiseta. Teiseks tuleb tagada perekonna- ja eraelu puutumatus ning teisi inim- ja põhiõigusi kaitsev õiguskeskkond (sh rahvusvahelisel tasandil ja piiriülese koostöö raames). Kolmandaks on soodsa ja kaasaegse ettevõtluskeskkonna loomisel ja Eesti konkurentsivõime tagamisel oluline roll majandustegevust reguleerival seadusandlusel. Ettevõtlusega alustamine ja tegelemine peab olema arusaadav ja mõistlikult lihtne (sh tuleb nutikalt kasutada tehnoloogia ja digimaailma võimalusi riigi ja ettevõtjate vahelises suhtluses). Õiguskeskkond peab soodustama innovatsiooni ja investeringuid uuenduslikesse, lisandväärtust loovatesse kaupadesse ja teenustesse, mh läbi intellektuaalse omandi tõhusa kaitse. Nii seadusandluse kui ka riikliku järelevalve kaudu peab riik toetama vaba konkurentsi turgudel ja tõhusalt reageerima tegevustele, mis võivad seda kahjustada. Seega on muu hulgas oluline, et rõhk on ennetusel ning toetamisel. Eeltoodud eesmärkide saavutamisel on väga olulisel kohal erinevad rakendus- ja järelevalve asutused (Patendiamet, Konkurentsiamet, Andmekaitse Inspektsioon), mille teenuste edasiarendamise ning suutlikkuse ja võimekuse suurendamisega tuleb samuti tegeleda.

Kriminaalpoliitika eesmärk on ennetada õigusrikkumisi ning kohelda õigusrikkujaid mõjusalt. Eesti peab olema turvaline – ootus turvalisele Eestile on ka elanike poolt enim väljendatud ootus riigile ning on selliselt väljendatud Eesti 2035 strateegias². Justiitsministeeriumi eesmärgiks on hea seista selle eest, et karistussüsteem toetaks õiguskuulekat eluviisi, reageeriks rikkumistele ja lahendaks konfliktid õiglaselt ja tõhusalt. Eelkõige peab ühelt poolt olema tagatud ohvrite vajadused ning teiselt poolt toetatud õigusrikkuja naasmine õiguskuulekale teele. Sealjuures on oluline lähtuda sööstotsuste ja emotsioonide asemel teadmistest ja mõjude hindamisest. Samuti peab kriminaaljustiitsüsteemis tagama

---

2

https://vv.riigikantselei.ee/sites/default/files/riigikantselei/strateegiaburoo/Eesti2035/eesti2035_270519_arvamuskorjekokku.pdf

õiguskaitsetöötajate (sh Prokuratuur, Eesti Kohtuekspertiisi Instituut) võimekuse kasvu ning protsesside digiteerituse.

Eduka kriminaalpoliitika eelduseks on tervishoiu-, haridus- ja sotsiaal-, kultuuri- ja spordisüsteemide koostöö – kriminaaljustiitsüsteem üksi ei suuda kuritegusid ennetada ja kahjusid vähendada. Kogukondliku sekkumisena ei ole võimalik pakkuda ravi ja nõustamist sõltlastest õigusrikkujatele, kui tervishoiu- ja sotsiaalsüsteemis puuduvad selleks vahendid. Samuti ei ole võimalik tagada kooliturvalisust, kui haridussüsteemil pole ressursi koolikiusamisvastaste programmide läbiviimiseks või haridus- ja kultuurisüsteemil pole võimalust pakkuda huvi- ja spordiringe. Seega kuritegevuse ennetamine ning sellest tuleneva kahju vähendamine peab olema riiklikult juhitud ning koostöös partneritega.

Kuritegevuse määr on viimase 15 aasta jooksul poole võrra vähenenud – aastas registreeritakse umbes 27 000 kuritegu. See ei ole midagi Eestile eriomast, st ka mujal läänemaailmas on kuritegevus vähenenud ja valdavalt kõige enam levinud kuritegude, eelkõige varguste arvelt. Samas on aga rahvusvaheliselt ja Euroopa Liidu riikide võrdluses Eesti heas positsioonis elanike poolt tajutud turvalisuse ning politsei usalduse kategoorias. Nimelt 94% inimestest peab Eestist turvaliseks, mis on EL riikide pingereas kaheksas.³ Teiselt poolt kehvas olukorras oleme nõ kõvade näitajate ehk vangide ning tapmiste arvu osas, kus jääme suhtarvult viimaste hulka.⁴ Samuti satub ikka veel liiga palju noori õigusrikkumiste tsüklisse, kuigi viimase seitsme aastaga on alaealiste toime pandud kuritegude arv vähenenud 43% ja jõudnud 1000 piirimaile.

Tähelepanu tuleb suunata korduvkuritegevuse ehk retsidiivsuse määra vähendamisele ning sõltuvuste ja muude vaimse tervise häirete tõttu toime pandud kuritegude ennetusele. Eesti karistuspoliitikas eelistatakse pikka vangistust – keskmiselt kestab Euroopas vangistus 7 kuud, Eestis 20 kuud. Sealjuures on oluline, et kriminaalkaristus keskenduks õigusrikkuja võimekuse arendamisele nii, et ta oleks võimeline peale vabanemist iseseisvalt õiguskuulekat elu elama. Siin mängib rolli nii kogukondlike karistuste ning taastava õiguse laialdasem kasutamine kui ka vanglate ja kriminaalhoolduse rehabiliteerivad tegevused (sh vangistuse sisu, vabanemisejärgne tugi- ja majutusteenus). Lisaks vangide ja kriminaalhooldusaluste rehabilitatsioonile on õigussüsteemi eesmärk õiguse ja ebaõiguse eristamise kaudu ühiskonnaelu orienteerumismustri säilitamine: positiivsete väärtuste ja sotsiaalsete ootuste rõhutamisega tagatakse ühiskonnaliikmete kindlustunne, et meie väärtustel põhinevad normid rakendatakse ellu, rikkumistele reageeritakse ja konfliktid lahendatakse õiglaselt, laskmata ühiskonnaellu tekitada hall-alasid, kus seaduse järgimine on pigem erand kui reegel (sellises ohus on maksukäitumine ehitustööjõuturul, üüriturul jms).

Kõike ülaltoodusse panustab oluliselt ka see, kui inimesed saavad oma õigusküsimused tõhusalt lahendatud nii kohtus kui ka kohtuväliselt. Isikute ootused on aina suurenemas ning ühiskonna muutused nõuavad õiguste jõustamisel teistsuguseid lahendusi. Kõik tahavad oma õigusprobleemidele võimalikult kiirelt lahenduse leida, kuid seda loomulikult mitte kvaliteedi arvelt. Mida tõhusam ja õiglasem on kohtupidamine ning mida kättesaadavam nii erinevate õiguselukutsete teenus (vandetõlgid, kohtutäiturid, advokaat, notariaat, patendivolinikud, pankrotihaldurid) kui ka õigusabi, seda rahulolevamad on ühiskonna liikmed.

Tõhusa õigusriigi kehtivuse ja toimimise eeldus on õiguse kättesaadavus. Eestis on 2002. aastal kasutusele võetud elektrooniline Riigi Teataja, milles avaldatud seaduste ja määruste muudatuste alusel ajakohastatud terviktekstidel on antud õigusjõud. 2010. aastal on kehtiva õiguse ainsaks allikaks elektrooniline Riigi Teataja. 2021. aastaks on enamus olulisest õigusteabest (kohaliku

³ Eurobarometer 464b. 2017. Europeans' attitudes towards security.

⁴ Prisonstudies.org; UNODC. <https://data.unodc.org/#state:1>

omavalitsusüksuste määrused, seaduste ja määruste tõlked, kohtulahendid ja nende kokkuvõtted, eelnõude menetluse andmed) koondatud Riigi Teatajasse. Perspektiivne ülesanne on tagada Riigi Teataja suurem kasutajasõbralikkus, siduda erinevates allikates avaldatud õigusteave ja jätkuvalt olulise õigusteabe kättesaadavus keskselt Riigi Teatajast.

Eestis on Euroopa lihtsaima ülesehitusega kohtusüsteem, milles puuduvad erikohtud, kuid kohtuasjade menetlus toimub reeglina läbi kolme kohtuastme. Alates 2006. aastast on viidud kohtuvõrgustikus ellu erinevaid peamiselt tööpiirkondade ühendamise seonduvaid muudatusi, kuid õigusemõistmise võrgustik on püsinud aastaid sisuliselt muutmatuna (st kohtumajad asuvad samas kohas, muudatusi on tehtud suhteliselt vähe). Ühiskondlik olukord on aga palju muutunud ja inimesed on ka ümber paiknenud (nt 2017. a on elanike arv võrreldes 2006. a väiksem kõigis maakondades, v.a Harju maakond)⁵, koos inimestega on koondunud keskustesse ka õigusvaidlused. Kvaliteetne õigusemõistmine peab olema kättesaadav üle riigi, kuid selle tagamiseks peab kohtupidamine muutuma paindlikumaks ja menetlusosalistele vähemkoormavaks. Kohtuasutuse töö tõhususe tõstmisel on oluline nii kohtunike spetsialiseerumine, tugiteenuste edasine tsentraliseerimine kui ka digilahenduste edasiarendamine.

Kõige eeltoodu saavutamist toetab läbivalt rahvusvaheline koostöö ja tehnoloogilised lahendused. Arvestades isikute piirilese liikumise suurenemist mängib rahvusvaheline koostöö aina suuremat rolli tõhusama ja inimkeskse õigusruumi kujundamises ning õiguste jõustamises. Seda eriti Euroopa Liidu tasandil, kus lepatakse kokku ühtsetes reeglites või jagatakse teistega kogemusi juba läbiproovitud lahenduste näol. Õiguslike muutustega seoses aga on täna üheks ohuks valdkonnas infosüsteemide arenduste takerdumine, mille tulemusel ei ole infosüsteemid kasutajasõbralikud ega ajakohased ja aeglustavad tööprotsesse. Seega on eriti oluline arendada maksimaalselt tehnoloogilisi võimalusi, mis aitavad erinevaid töövoogusid oluliselt tõhustada. Sealjuures võimaldab digitaalsete lahenduste parim kasutamine panustada Eesti ühiskonna konkurentsivõime ja jätkusuutliku arengu saavutamisse laiemalt.

Kokkuvõttes terviklik ja õiguskindel õigusruum ning tõhus ja õiglane õiguse mõistmine loovad usaldusväärsed tingimused ühiskonna tulemuslikuks toimimiseks. Õigusrikkumiste vähendamine aitab kaasa nii ühiskonna usaldusele kui ka turvalisusele ning vähendab nendest tulenevat kahju.

4. Meetmed, tegevused

4.1. Meede 1: Õiguspoliitika kujundamine ja elluviimine

Eesmärk: Õiguspoliitika kujundamine ja elluviimine väärtustab põhiõigusi, riigisisese õiguskorra süsteemsust, õigusloome kvaliteeti ning konkurentsivõimelist majanduskeskkonda.

Mõõdiku nimi	Algtase (2019)	Tegelik 2020	Sihttase 2021	Sihttase (2022)	Sihttase (2023)	Sihttase (2024)	Sihttase (2025)
World Justice Project õigusriigi indeks	0,81	0,81	>0,81	>0,81	>0,81	>0,81	>0,81
Eesti positsioon konkurentsivõime raportis avaliku sektori soorituse osas	31	. ⁶	28	27	27	27	27

⁵

[https://andmed.stat.ee/et/stat/Lepetatud tabelid_Rahvastik.Arhiiv_Rahvastikun%C3%A4itajad%20ja%20koosseis.%20Arhiiv/RV0291](https://andmed.stat.ee/et/stat/Lepetatud_tabelid_Rahvastik.Arhiiv_Rahvastikun%C3%A4itajad%20ja%20koosseis.%20Arhiiv/RV0291)

⁶ Puudub (2020. aasta kohta ei ole riiklikke positsioone avaldatud)

Õigusloome toimub õiguse koosloome keskkonnas	Valmis prototüüp	Süsteemi üldine struktuur I etapi (MVP) raames valminud	Valmimõjude hindamise moodul	Liidestatakse Riigikantsseleiga	Süsteemi stabiliseerimine Liidestatakse Riigikogu kantselei ja Vabariigi Presidendi Kantsseleiga	Süsteemi rakendamine	Süsteemi täiendamine poliitika-kujundamist toetavate abivahenditega
---	------------------	---	------------------------------	---------------------------------	---	----------------------	---

4.1.1. Tegevus 1.1: Andmekaitse valdkonna rakendamine

Eesmärk: Õiguspoliitika andmekaitse valdkonnas on kujundatud ja elluviidud,

Möödiku nimi	Sihttase 2021 (algfase)	Sihttase (2022)	Sihttase (2023)	Sihttase (2024)	Sihttase (2025)
Õiguspoliitika andmekaitse valdkonnas	Kujundatud ja elluviidud	Kujundatud ja elluviidud	Kujundatud ja elluviidud	Kujundatud ja elluviidud	Kujundatud ja elluviidud

Infoühiskonnas muutub isikute privaatsuse kaitsmine aina olulisemaks. Teiselt poolt on vaja leida võimalused andmekaevel ja suurandmete analüüsil põhineva teadmispõhise majanduse ja innovatsiooni toetamiseks. Seega tuleb tagada, et isikuandmete kaitse regulatsiooni rakendatakse avalikus ja erasektoris nii, et see sobib infoühiskonnale ja arvestab ka teabevabadusega. Viimase puhul on oluline tagada nii avaliku sektori teabele juurdepääs kui ka teabe salastamisel ühtsete põhimõtete järgimine. See on riigi läbipaistvuse üheks tagatiseks.

Eelnevaga seonduvalt on vaja tõhustada Andmekaitse Inspektsiooni (AKI) suutlikkust temale pandud ülesandeid täita. AKI teostab riiklikku järelevalvet inspektsiooni tegevusvaldkonda reguleerivatest õigusaktidest tulenevate nõuete täitmise üle ja rakendab riiklikku sundi. Samuti täidab isikuandmete kaitse ning avaliku teabe valdkonna ülesandeid.

Eelkõige tuleb hoolitseda ameti ressursside suurendamise ja ametnike kompetentside, sh tehnoloogiaalaste teadmiste arendamise eest. Lisaks tuleb AKI teenuste edendamisel leida tuge tehnilistest lahendustest, mis võimaldavad AKI-l minna üle elektroonilisele menetlusele. Seeläbi on võimalik enam keskenduda proaktiivsele tegevusele – panustada nii teadlikkuse kasvu suurendavasse koolitus- ja teavitustegevusse ning juhendiloomesse kui ka isikute, ettevõtete ja asutuste nõustamisse. Samuti tuleb rõhku panna rahvusvahelise koostöö edendamisse.

4.1.2. Tegevus 1.2: Õiguspoliitika kujundamine ja õigusloome kvaliteedi tagamine

Eesmärk: Õiguspoliitika avaliku õiguse ja eraõiguse valdkonnas on kujundatud ja elluviidud, õigusloome on kujundatud ning õigusloome korraldus ja tase ühtlustatud.

Möödiku nimi	Algtase (2019)	Tegelik 2020	Sihttase 2021	Sihttase (2022)	Sihttase (2023)	Sihttase (2024)	Sihttase (2025)
Õiguspoliitika avaliku õiguse valdkonnas	Kujundatud ja elluviidud	Kujundatud ja elluviidud	Kujundatud ja elluviidud	Kujundatud ja elluviidud	Kujundatud ja elluviidud	Kujundatud ja elluviidud	Kujundatud ja elluviidud
Eraõigust puudutavad vajalikud	Koostatud	Koostatud	Koostatud	Koostatud	Koostatud	Koostatud	Koostatud

seaduseelnõud ja analüüsid ⁷							
Õigusloome kesksete koostatavate arv aastas (teemakoostatavate arv) ⁸	2 teemal kokku 6 koostatavat	5 teemal kokku 7 koostatavat	1	1	1	1	2
Seaduseelnõu koostamise eelne väljatöötamiskavatsus (VTK) ⁹	28%	30%	70%	70%	70%	70%	70%
Justiitsministeeriumi kontrollitud VTKde arv ¹⁰	21	35	>26	>26	>26	>26	>26

Riigi institutsionaalne ülesehitus peab olema selge, läbipaistev, paindlik ja kaasaegse ühiskonna vajadustele vastav. Kindla ja tõrgeteta riigi toimimisele aitab kaasa, kui riigihalduse sõlmküsümused on lahendatud, haldusorganisatsioon arendatud ning Vabariigi Valitsuse enesekorraldusõigus tagatud. Haldustegevus peab olema efektiivne, paindlik ja vastutustundlik ning toetama ja hõlbustama isikul riigiga suhtlemist. Oluline on analüüsida haldusmenetluse ning halduskohtumenetluse kaasajastamise vajadust, et tagada nende tõhusus, tehnoloogianeutraalsus ja vastavus kaasaja võimalustele.

Riigi toimimise osana on oluline isiku õiguste kaitset tagava (sh riikliku järelevalve ja korrakaitse) regulatsiooni vastavus kaasaegse ühiskonna vajadustele ja võimalustele. Sealjuures peab julgeolekuasutuste regulatsioon ühelt poolt kindlustama julgeoleku asutuste tõhusa toimimise ja riigisaladuse kaitse riigi julgeoleku tagamisel. Teiselt poolt peab see olema ka kontrollitav ning riivama isiku põhiõiguseid vähimal võimalikul moel.

Tõhusalt ja hästi toimiva riigi üheks alustalaks on ka pädev ametnikkond. Seega on vajalik pidevalt analüüsida ning riigi vajadustega kohandada avaliku teenistuse ja riigivastutuse õiguslikke kontseptsioone.

Inim- ja põhiõigusi kaitsva õiguskorra tagamiseks tuleb esiteks hoida ja arendada analüütilist võimekust ja teadmisi nii Eesti põhiseadusest kui ka selle kooskõlast EL aluslepingutega. Justiitsministeeriumi rolliks valitsuses on olla Eesti põhiseaduse hoidja ning põhiõiguste tagaja. See tähendab muuhulgas teadmiste olemasolu riigi ja põhiseaduse aluspõhimõtete, põhiõiguste ja vabaduste ning põhiseaduslike seaduste reguleerimisala suhtes. Inim- ja kodanikuõiguste kaitse tuleb tagada ka infotehnoloogia (sh tehisintellekti) kasutusele võtmisel. Samuti on vaja toetada riigiõiguse järjepidevat akadeemilist uurimist, panustada riigiõiguse õpetamise ning teadustöösse tihedas koostöös akadeemiliste teadusasutustega.

Sealjuures on olulisel kohal demokraatia ja sõnavabadus. Vajalikud on ajakohased, proportsionaalsed ja eesmärgile vastavad õigusnormid, et tagada õigusriigi põhimõtte ja ühiste väärtuste järgimine. Sellega seonduvalt on aga vajalik ka toetada laiemat inimeste informeerimist ja kaasamist erinevatel ühiskonnaelul teemadel (sh õigusloome protsessis). Lisaks peab valimiste läbiviimine olema kontrollitav, turvaline ja läbipaistev.

Õigusloome protsessis on oluline mõista, et seaduse muutmise kõrval eksisteerib muid lahendusi. Sealjuures ei pruugi regulatiivne lahendus olla valikutest parim. Selline mõtteviis peab alguse saama juba poliitikakujundamise algetapist (sh erinevatest strateegilistest dokumentidest). Samuti tuleb just

⁷ Hindamine lähtub Justiitsministeeriumi tööplaanist, Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammist ning muudest tööülesandeid seadvatel dokumentidel.

⁸ Allikas: Justiitsministeerium

⁹ Allikas: Justiitsministeerium

¹⁰ Hõlmab nii Justiitsministeeriumis ettevalmistatud kui ka teiste ministeeriumide koostatud algatusi. Ei hõlma Riigikogu algatatud seaduseelnõusid. Allikas: Justiitsministeerium

lahenduste väljatöötamise etapis muude kaalutud lahenduste võimalikkusele suurimat tähelepanu pöörata, kuna eelnõu täpse sõnastuse väljatöötamise etapis poleks sellest enam kasu. Eeltoodu aitab kaasa õigusloome mahule piiri panemisel, kuivõrd ainult õiguslikele lahendustele keskenduv mõtteviis sünnitabki üha uusi ja uusi eelnõusid ja seadusemuudatusi ning tekitab üksikjuhtumitele reageerivat õigusloomet.

Selge, täpne ja võimalikult lihtne õiguskeel ja õiguse terminoloogia on kvaliteetse õigusloome lahutamatu osa. Õigusaktid peavad olema normitehniliselt ja keeleliselt korrektsed ja võimaldama õiguse adressaatidel õigusnormides sisalduvast paremini aru saada.

Eelnevale täienduseks on oluline õigusloomejuristide üldise kompetentsi pidev ja jätkuv arendamine ning uute koostöövormide analüüsimine. Samuti on õigusloomes kasutamata võimalused infotehnoloogiliste lahenduste abil suurendada õigusloome läbipaistvust, ühtlustada ja parandada õigusloome kvaliteeti ning seeläbi vähendada tehnilise töö mahtu (nt õiguse koosloome keskkonna arendamine). Sealjuures on vaja panustada ka analüütilisse võimekusse ja riigi käsutuses oleva statistika ning muude andmete kasutamisse kvaliteetsete ja adekvaatsete mõjuhinnangute koostamisel (nt mõjude hindamise simulaatori loomine). Eeltoodud õigusloome korralduslikud aspektid toetavad kvaliteetse õiguse loomist.

Jätkuva üleilmastumise valguses tuleb senisest enam panna rõhku ka rahvusvahelisele (sh Euroopa Liidu tasandi) koostööle. Vajalik on keskenduda piiriüleste õigusküsimuste lahendamisele ja senise regulatsiooni asjakohasuse analüüsimisele. Paljuski aitab sellele kaasa Euroopa Liit, kes kujundab liikmesriikide ülese selguse tagamiseks mitmetes küsimustes ühtsed õiguslikud raamid või annab võimalusi üksteise parimatest praktikatest õppimiseks. Sealjuures on väga oluline panustada Euroopa Liidu tasandil toimuvasse õigusloomesse võimalikult varakult, et tagada Eesti ühiskonnale sobiliku lahenduse väljatöötamine ning ühtselt toimiv siseturg.

Ühiskonna edasilükkumisel muutuvad ka ootused kohtumõistmisele ja muutub kohtumõistmine ise. Järjepidevalt tuleb analüüsida kohtumenetluse regulatsioone, et veelgi paremini tagada poolte õigusi ja huve.. Tsviilkohutmenetluse reeglid peavad jätkuvalt toetama vaidluste lahendamist õigesti ja mõistliku aja jooksul ilma liigsete ressurssideta. Samuti peab panustama kohtumenetlusele järgneva täitemenetluse reeglitesse, kuivõrd üksnes seeläbi kõrvaldatakse paljudel juhtudel valitsev ebaõiglus (võlgniku võla tasumine, keskkonnale ohtlike rajatiste kõrvaldamine). Selle kujundamisel peab kaaluma menetluse tõhusust ja kiirust ning võlgniku ja sissenõudja õigusi.

Eraõiguslike sotsiaalsete konfliktide lahendamine peab olema võimalik ka ilma liigse riigipoolse sekkumiseta. Selleks on vajalik arendada ja tõhustada, st välja töötada õiguslike võimalusi vaidluste kohtuväliseks lahendamiseks (lepitus, vahendamine, asjatundja arvamus, vahekohtud).

Õigusriik peab tagama perekonnaelu ja eraelu puutumatuse.. Samuti peab tagama selle, et omandiõigust ja selle kasutamist ning valdamist tagav reeglistik oleks tasakaalus.

Lisaks eelnevale on oluline saavutada tarbijate ja ettevõtjate huvide tasakaal eraõiguslikes (kaubandus)suhetes. Tarbijate õiguste kaitse edendamisel tuleb arvesse võtta pidevalt arenevat infotehnoloogiat ja muutuvat kaubanduse valdkonda.

Ühinguõiguse valdkond vajab süsteemset ülevaatamist, korrastamist ja ajakohastamist, et kujundada see kaasaegseks vähese halduskoormusega õiguskorrraks. Eesmärgiks peab olema käia kaasas tänapäeva muutunud majanduskeskkonna ja uute ärimudelitega. See peab ühest küljest tagama ettevõtjatele stabiilse õigusraamistiku ning teisalt käima kaasas majanduse arengu ja rahvusvahelistumisega (nt e-residentide poolt Eesti majanduselus osalemine).

Ühingu tegevuse seonduvalt tuleb mõelda ka sellele, mis saab siis, kui ühingu majandusnäitajad ei võimalda tal enam turul toimida ja endale õigusi ning kohustusi võtta. Selle tarbeks on vaja ka maksejõuetusõigust süsteemselt kaasajastada. Ühingu, eelkõige äriühingu tegevuse lõpetamine olukorras, kus majandustegevust enam ei toimu, peab olema võlausaldajale võimalikult valutu ja kiire. Lisaks väga viimaste tagajärgedega tegelemisele, tuleks pigem pöörata tähelepanu ka sellele, et õigel ajal oleks võimalik maksejõuetust ära tunda (sh luua varane hoiatussüsteem). Samuti tuleks võtta kasutusele sobivad abinõud ja pakkuda ettevõtjale uus võimalus oma majandustegevus enne pankrotti ümber korraldada ja taas õitsele saada.

Riigipoolne majandustegevuse järelevalve (nn avalik majandusõigus) vajab kaasajastamist, sh tuleb vähendada halduskoormust. Eelkõige on konkurentsioiguses olulisel kohal reeglite (sh õigusraamistikus sisalduvate järelevalve pädevuste) süsteemne ülevaatamine, arvestades EL suuniseid. Riikliku järelevalve kõrval aitab konkurentsioiguse rikkumisi ennetada ja nende tagajärgi heastada rikkumistega tekitatud eraõigusliku kahju hüvitamise nõudmise võimaldamine. Lähimate aastate väljakutse EL tasandil on konkurentsioiguse reeglite ning nende jõustamise kohandamine digiajastu tingimustele ja sellele iseloomulikele ärimudelitele.

4.1.3. Tegevus 1.3: Intellektuaalse omandi valdkonna rakendamine

Eesmärk: Õiguspoliitika intellektuaalse omandi ja konkurentsioiguse valdkonnas on kujundatud ja elluviidud.

Möödiku nimi	Algtase (2019)	Tegelik 2020	Sihttase 2021	Sihttase (2022)	Sihttase (2023)	Sihttase (2024)	Sihttase (2025)
Õiguspoliitika IO ja konkurentsioiguse valdkonnas	Kujundatud ja elluviidud	Kujundatud ja elluviidud	Kujundatud ja elluviidud	Kujundatud ja elluviidud	Kujundatud ja elluviidud	Kujundatud ja elluviidud	Kujundatud ja elluviidud

Koos ühiskonna pideva muutumisega on järjepidevalt kasvanud immateriaalse vara osatähtsus meie igapäevaelus. Selle valdkonna osakaal suureneb majanduses väga kiiresti, alustades infotehnoloogia arengust ja tööstuse automatiseerimisest ning lõpetades interneti vahendusel tarbitava loomingulise sisuga. Immateriaalne vara – leiutised, ärisaladused, kaubamärgid, autoriõigusega kaitstud teosed – vajab järjepidevat ja kaasaegset kaitset, aidates sealhulgas kaasa loomemajanduse ja targa majanduse arengule. Intellektuaalne omand muutub järjest tähtsamaks, kuid samas ka järjest ohustatumaks just infotehnoloogia ja teiste uute tehnoloogiate (nt 3D-printimine) arengust tulenevalt. Selle koosluse õige tasakaalu leidmine ongi tänapäeva õiguskorra suur väljakutse. Kaasaegne intellektuaalse omandi õigus koos tõhusa ja kompetentse rakendamise ja teadmispõhise ja innovaatilise ettevõtluskeskkonna toetamise üheks eeltingimuseks ning tagab kõrgema innovatsiooni- ja riigikaitse võime.

Intellektuaalse omandi kaitsmise soodustamiseks peavad Patendiameti töökorraldus ja menetlusajad vastama tänapäeva ettevõtluskeskkonna vajadustele. Patendiametist tuleb kujundada kaasaegne intellektuaalse omandi õiguse kompetentsikeskus, kust igäüks saab nõu nii leiutiste, kaubamärkide, tööstusdisaini kui ka autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste alal, mis tagab kiire ja tõhusa intellektuaalomandi registreerimismenetluse ning vaidluste kiire kohtueelse lahendamise (sh täielikult paberivaba menetluse). Selleks on vaja muuta ameti töökorraldus tõhusamaks ning tagada ameti piisav rahastamine kui ka ameti rahastamine ümber korraldada. Lisaks tuleb Patendiameti suutlikkus menetluste läbiviimisel ja vaidluste lahendamisel muuta tõhusamaks. See tagatakse muu hulgas läbi infotehnoloogiliste lahenduste, mis suurendavad kiirust ja läbipaistvust (nt elektroonilised kaubamärkide ja leiutiste otsingusüsteemid ekspertidele, elektrooniline menetlussüsteem taotlejatele).

Üha suureneva rahvusvahelise (sh Euroopa Liidu tasandi) koostöö tingimustes tuleb tagada suutlikkus sellesse erinevates formaatides piisavalt panustada. Näiteks tuleb suurendada Patendiameti võimekust osaleda rahvusvahelises koostöös teiste riikide patendiametitega, rahvusvaheliste intellektuaalomandi organisatsioonidega (WIPO ja EPO) ning Euroopa Liidu intellektuaalomandi alaste asutustega (EUIPO)

4.2. Meede 2: Kriminaalpoliitika kujundamine ja kuritegevuse vähendamine

Eesmärk: Kriminaalpoliitika eesmärk on ennetada kuritegevust, tagada menetlusosaliste (kannatanute, kahtlustatavate ja kolmandate isikute) põhiõiguste kaitse ning kaitsta kriminaaljustiitsüsteemi sõltumatust.

Mõõdiku nimi	Algtase (2019)	Tegelik 2020	Sihttase 2021	Sihttase (2022)	Sihttase (2023)	Sihttase (2024)	Sihttase (2025)
Justiitsüsteemi sõltumatus	5,7	- ¹¹	>5,7	>5,7	>5,7	>5,7	>5,7
Kuritegude arv ¹²	27 169	25 817	<26 000	<26 000	<26 000	<26 000	<26 000

4.2.1. Tegevus 2.1: Kriminaalpoliitika kujundamine ja kuritegevuse ennetamine

Eesmärk: Kriminaalpoliitika põhineb andmetel ning uuringutel ning ühiskonnaliikmete õiguskultuur on kõrge.

Mõõdiku nimi	Algtase (2019)	Tegelik 2020	Sihttase 2021	Sihttase (2022)	Sihttase (2023)	Sihttase (2024)	Sihttase (2025)
Kriminaalõigust puudutavad vajalikud seaduseelnõud ja analüüsid ¹³	Koostatud	Koostatud	Koostatud	Koostatud	Koostatud	Koostatud	Koostatud
Õigusrikkumistega kokku puutunud inimeste (ohvrite) arv ¹⁴	5%	5%	<6%	<6%	<6%	<6%	<6%
Vägivaldsete surmade arv (tapmiste ja mõrva tagajärjel hukkunute arv) ¹⁵	23	40	<19	<15	<11	<11	<11
Korduvkuritegevus (vanglakaristuse saanute retsidiiivsus) ¹⁶	37%	29%	37%	<35%	<35%	<35%	<35%
Reaalse vangistuse saanud isikute osakaal karistuse saanutest ¹⁷	-	- ¹⁸	-	-	-	-	-
Vangide arv 100 000 elaniku kohta ¹⁹	187	178	<190	<180	<180	<180	<180
Alaealiste vangide arv ²⁰	15	5	<10	<10	<10	<10	<10

¹¹ 2020. aasta kohta sellisel kujul andmed puuduvad

¹² Allikas: Justiitsministeerium

¹³ Hindamine lähtub Justiitsministeeriumi tööplaanist, Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammist ning muudest tööülesandeid seadvatest dokumentidest.

¹⁴ Allikas: Justiitsministeerium

¹⁵ Allikas: Justiitsministeerium

¹⁶ Allikas: Justiitsministeerium

¹⁷ Allikas: Justiitsministeerium

¹⁸ Andmeid pole võimalik leida praeguste päringutega (mh ei selgu, paljudel asendati mõistetud vangistus üldkasuliku tööga).

¹⁹ Allikas: Justiitsministeerium

²⁰ Allikas: Justiitsministeerium

Kriminaalpoliitilised otsused peavad tuginema tõendatud mõjul ning kaasaegsetel meetoditel. Kriminaalpoliitika mõjude hindamine hõlmab endas nii sotsioloogilisi uuringuid kui suurandmete²¹ ja ametliku statistika kasutamist. Sealjuures tuleb kasutada aga märksa enam andmeid kui pelgalt riiklik statistika või küsitlustega kogutav. Samas eeldab see kõik kvaliteetsete andmete olemasolu ning toimivaid infosüsteeme. Üha enam tuleb panustada ühtsel metoodikal põhineva rahvusvaheliste võrdlusuuringute läbiviimisse. Lisaks nii õigusrikkumiste prognoosimisel, ära hoidmisel ja avastamisel kui ka ekspertiiside läbiviimisel tuleb ära kasutada tehnoloogia võimalusi ning nutikaid lahendusi. Sealjuures peab kriminaalpoliitika olema tehnoloogiliselt mitu sammu õigusrikkujatest eespool, sh oskama arvestada uute kuritegudega. Näiteks on Eestis tehisintellekt veel läbi mõtlemata ressurs, mida mujal juba kasutatakse ja testitakse (nt kautsjoni vastu vabastamise otsuse tegemisel algoritmi põhine prognoosimine²²).

Ka karistusõiguse kaasajastamisel tuleb olla valmis reageerima uutele kuritegudele ja ühiskondlikest või globaalsetest muutustest tulenevatele riskidele, samal ajal silmas pidades *ultima ratio* põhimõtet. Süütoemenetlusõiguse muudatused peavad lähtuma põhimõttest, et menetluses osalejate põhiõigused on tagatud ning et menetlus oleks võimalik läbi viia võimalikult otstarbekalt, kiirelt ja tõhusalt. Nii menetlus- kui materiaalõigus peavad arvestama digitaalse maailma võimaluste ja väljakutsetega, eesmärgiks on seatud õiguskaare digiteerimine, seda peavad toetama ka õiguse muudatused.

Õiguskouleka ühiskonna saavutamiseks peab kuritegevuse ennetamine olema riiklikult juhitud ning põhinema kogukondade, üksikindiviidide ning ettevõtete koostööl. Laste ja noortega seonduva ennetustegevuse käigus tuleb ühelt poolt tegeleda kõigi noortega (nn universaalne ennetus) ja teiselt poolt nendega, kes on õigussüsteemi vaatevälja juba sattunud. Tegelemine õigussüsteemi vaatevälja sattunud noortega aitab vältida püsiva rikkumiskäitumisega täiskasvanute tekkimist. Sealjuures on vaja muu hulgas kohandada ja välja töötada sotsiaal- ja teraapiaprogramme ning muuta alaealiste õigusrikkujate menetlus erinevate osapoolte koostööl põhinevaks (sh alaealist ümbritseva vahetu keskkonnaga tegelevad sekkumised).

Piiratud ressursside tingimustes peab alati tegema valikuid, mistõttu kriminaalpoliitika on tõhus siis, kui keskendutakse ühiskonnale enim kahju tekitavatele ning suurima mõjuga kuritegudele. Seega on esikohal rasked vägivallakuriteod, sh inimkaubandus ning lähedaste (nt perevägivald) ja alaealiste vastu toime pandud teod. Samuti tekib suurim kahju, küll aga hoopis teises tähenduses, organiseeritud kuritegevusest, kus kuritegevus on elustiil ning nn ettevõtluse vorme. Sarnaselt on suure mõju ja kahjuga ka majandus-, finants- ja rahapesu-, küber-, korrupsiooni-, keskkonna-, tehnoloogia- ning narkokuriteod.

Kuritegevuse ärahoidmisel tuleb keskenduda ka korduvkuritegevusele. Üks tähtsamaid vanglajärgset toimetulekut mõjutavaid tegureid on elu- ja töökoht. Seega on oluline pakkuda vangistusest vabanemisel tugi- ja majutusteenust.

Lisaks peaks kaaluma võimalusi, kuidas kuritegelik tulu saaks vähemalt osaliselt panustada tagasi õiguskorra tagamise ning ohvrite abistamisse. Euroopas on mitmeid riike (näiteks Soome, Taani, Belgia, Suurbritannia), kus süüdimõistetud isikutelt riigi kasuks väljamõistetud summasid kasutatakse sihtotstarbeliselt kuriteoennetuses või –ohvrite toetamiseks. Eestis laekus näiteks 2017. aastal süüdimõistetutelt ja inimestelt, kelle suhtes lõpetati kriminaalmenetlus oportuniteediga, hinnanguliselt veidi enam kui 900 000 eurot ja sundraha ca 3 miljonit eurot.

---

²¹ [Suurandmed](#) on väga suure mahuga andmehulgad nt elektronseadmete mälus, mille analüüsimiseks jääb tavapärastest tööriistadest väheks.

²² <https://www.economist.com/technology-quarterly/2018-05-02/justice>

Lõpetuseks peab seadusandlus toetama individuaalset lähenemist ja tagama erikohtlemise võimalikkuse. See tähendab seda, et karistusseadus peab võimaldama läheneda igale isikule (sh alaealistele) ja juhtumile võimalikult individuaalselt. Samuti eeldab see, et seaduses on jäetud menetlejale ja kohtunikule piisav paindlikkus sobivaima sekkumise valimisel. Täiendavalt peab süüdistatava riskide hindamine saama karistuse määramise osaks karistuse määramise eel.

Lisaks tuleb laialdasemalt keskenduda kogukondlikele karistustele ja taastavale õigusele. Kogukondlikud karistused on sisuliselt kõik vanglale alternatiivsed karistused, mille eesmärgiks on õigusrikkuja poolne tegude heastamine ühiskonnale ning mille sisuks on muuhulgas õigusrikkumiste põhjustega tegelemine. Vangistus küll suurendab inimeste turvatunnet, kuid sellel on väga kõrge sotsiaalne hind, kuna vabanemisejärgne resotsialiseerumine ning läbilõigatud sotsiaalsete sidemete taastamine on keerulisem. Seega peab edaspidi suurenema kogukondlike karistuste roll karistussüsteemis, mis eeldab suurema usalduse tekkimist vastava karistusliigi vastu. Süüteomenetluse sihiks tuleb seada õigusrikkumisele eelnenud olukorra taastamine ja tekitatud kahju heastamine ning võimalikult paljude juhtumite puhul ohvri ja kurjategija lepitamine. Selle tagamõte on muu hulgas võimaldada kurjategijal mõista oma teo tagajärgi. Taastava õiguse võimalused peavad olema kättesaadavad nii menetluse kestel kui ka vajadusel väljaspool menetlust, sh õigusrikkuja ja kannatanu otseses kontaktis (nt lepitus, taastav nõupidamine, peregrupi nõupidamine, karistuse mõistmise või rahu sobitamise ring) või vahendatult (nt kogukondlik paneel).

4.2.2. Tegevus 2.2: Kriminaalpoliitika elluviimine

Eesmärk: Kriminaaljustiitsüsteem on tõhus, sh digitaalne, ning inimkeskne, sh ohvrisõbralik ning omab võimekust avastada ka uusimaid kuriteoliike. Kriminaalmenetlus on arusaadav, st osapooltele on tagatud ülevaade protsessist, nende õigustest ja kohustustest.

Möödiku nimi	Algtase (2019)	Tegelik 2020	Sihttase 2021	Sihttase (2022)	Sihttase (2023)	Sihttase (2024)	Sihttase (2025)
Menetluses osalenute rahulolu ²³	(32%) ²⁴	41% ²⁵	>70%	>75%	>75%	>75%	>75%
Lahendatud kuritegude osakaal ²⁶	62%	65%	>70%	>70%	>70%	>70%	>70%
Üle kahe aasta menetluses olnud kahtlustatavaga kriminaalasjade arv ²⁷	290	303	<227	<187	<147	<147	<147
Kohtueelse menetluse pikkus kriminaalasjades kahtlustatava alaealise suhtes ²⁸	3,0 kuud	3,1 kuud	Kuni 3 kuud	Kuni 2 kuud	Kuni 2 kuud	Kuni 2 kuud	Kuni 2 kuud
Vahistatute arv aasta lõpu seisuga ²⁹	493	466	<430	<400	<370	<370	<370
Kohtusse saadetud küberkuritegusid puudutavate kriminaalasjade % alustatud asjadest ³⁰	7%	6%	>12%	>12%	>12%	>12%	>12%

²³ Allikas: [Kuriteoohvrite kaitse ja kohtlemise uuring](#)

²⁴ Tegemist ei ole võrreldavate andmetega, kuna 2018. a põhines uuringu andmetel, aga 2019. a veebi tagasiside andmetel. Ilmselt tuleks muuta indikaatorit veebipõhiseks. Need võiks siis olla lähiaastatel >30% ning alates 2024 > 40%.

²⁵ Allikas: [kuriteos kannatanute tagasiside](#)

²⁶ Allikas: Justiitsministeerium

²⁷ Allikas: Justiitsministeerium (kriminaalasjad, milles vähemalt üks kahtlustatav oli menetluses olnud üle kahe aasta)

²⁸ Allikas: Justiitsministeerium

²⁹ Kokku kohtueelses- ja kohtumenetluses. Allikas: Justiitsministeerium

³⁰ Karistusseadustiku §-d 206–207; 216¹-217¹. Allikas: Õiguskaitse valdkonna statistikakeskkond (ÕSA)

Kriminaalmenetluses peab kogu menetlus olema kõigile arusaadav ning tõhus. Üha enam pööratakse kriminaalmenetluses tähelepanu kõigi menetlusosaliste õigusi (sh põhiõigusi) austavale menetlusele. Tõhus menetluse üheks komponendiks on kindlasti kiirus, aga seda mitte iga hinna eest (s.t kvaliteet ei peaks kannatama). Sellele aitab aga kaasa digitaalsuse suurendamine ning infosüsteemide kaasajastamine ja/või uute loomine. Digitaalsele menetlusele üleminek on vajalik kogu süüteo menetluse ahelas. See hõlmab endas muu hulgas mahukate toimingute kiiret läbiviimist läbi innovaatilise tarkvara arendamise ja digitööndite eelistamise, elektroonilisele kriminaaltoimikule üleminekut kui ka kõrgetasemelise ekspertiisi tehnoloogia kasutamist.

Tõhus kriminaalmenetlus, kuid ka inimeste usaldus õigussüsteemi vastu eeldab kompetentside tõstmist, ressursi suurendamist ja sõltumatus säilitamist. Õiguskaitsetöötajate ettevalmistus peab andma sellised teadmised ja oskused, mis aitavad kasutada erinevaid olulisi kriminaaljustiitsüsteemi elemente (nt kogukondlikud sekkumised, ohvri õigustele ja taastavale õigusele tuginemine, individuaalse lähenemise kohaldamine). Prokuratuuri, ekspertiisiasutuse ja politsei piisavate ressursside ning kompetentsi tagamine on kriitilise tähtsusega. Sealjuures tuleb tähelepanu pöörata ka kuritegevuse tulususe vähendamisele ja kriminaaltulu äravõtmisele ning suurendada vara konfiskeerimise võimekust. Lõpetuseks tuleb jätkuvalt hoida ja tagada kriminaaljustiitsüsteemi sõltumatus (sh läbipaistvus prokuröride ja kohtunike ametisse värbamisel ning eetikataristu arendamine).

Lisaks on oluline ohvrisõbraliku menetluse ja ohvrite kaitse tagamine (sh taasohvristamise vältimine) vältides uute kannatuste põhjustamist. Ohvrisõbralik menetlus tähendab seda, et ohvrit koheldakse inimlikult ja tema juhtum lahendatakse võimalikult vähese ajakulu ja kulutustega. Lisaks eeldab ohver kriminaaljustiitsüsteemilt õiglast lahendust ning õiguskaitseasutustelt suuremat teadlikkust tema vajadustest ja kohtlemise eripäradest. Näiteks palju põhjalikumalt tuleb tegeleda raske kuriteo ohvrit ümbritsevate inimeste võrgustikuga. Samuti tagatakse ohvrisõbralikkus läbi selle, et kannatanu saab oma õigustest aru (sh spetsialistide selgitused on lihtsad ja selged).

Menetlusosaliste kohtlemisel tuleb lähtuda nende erivajadustest, mistõttu on vaja kohaldada individuaalset lähenemist sekkumiste/karistuste määramisel. See tähendab seda, et menetleja valib meetme või meetmete kogumi, mis on just konkreetse üksikjuhtumi korral eelduslikult maksimaalselt tulemuslik. Personaliseeritus on oluline eelkõige tulenevalt sellest, et igal õigusrikkujal on talle omane probleem, millele tuleb individuaalselt läheneda.

Täiendavalt peab riik tagama, et välisriigi kodanikud ei saaks Eestis toime panna ohtlikke kuritegusid. Selleks tuleb pöörata senisest enam tähelepanu välismaalastest kurjategijate väljasaatmisele (lisakaristusena karistusseadustiku § 54 alusel) kooskõlas Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikaga.

Märksõnaks on ka üha suurem rahvusvaheline (sh Euroopa Liidu tasandi) koostöö, sh rahvusvaheline koostöö kriminaalasjade menetlemisel.

4.3. Meede 3: Karistuste täideviimise korraldamine

4.3.1. Tegevus 3.1: Karistuste täideviimise korraldamine

Eesmärk: Karistuste täideviimine vastab tänapäevastele nõuetele ning väheneb korduvkuritegevus ja kinnipeetavate arv.

Mõödiku nimi	Algtase (2019)	Tegelik 2020	Sihttase 2021	Sihttase (2022)	Sihttase (2023)	Sihttase (2024)	Sihttase (2025)
Ametniku poolt süütegude	0	0	0	0	0	0	0

toimepanemine vangivi vastu							
--------------------------------	--	--	--	--	--	--	--

Vanglates tuleb tagada kõigi seal viibivate isikute turvalisus ning inimväärikad vangistamistingimused, sh täiskasvanulikkude otsustusõigust tagav keskkond, mis hõlbustab hilisemat ühiskonda taassisenemist. Vangistustingimused peavad vastama seadusandluses sätestatule ning Euroopa Inimõiguste Kohtu ja tsiviliseeritud riikide praktikale (sh kambri põrandapind vähemalt 4 m² ja isiklik magamiskoht, toitlustamine lähtuvalt isiku tervislikest vajadusest ja usust, interneti kasutamise võimalus lubatud ulatuses, ilmastikule vastav ja piisav riietus, mõistlik võimalus isikliku hügieeni eest hoolitsemiseks).

Vangistuse üks olulisemaid eesmärke on inimeste õiguskuulekale teele suunamine (sh iseseisva otsustusoskuse arendamine), mis saavutatakse läbi erinevate taasühiskonnastavate tegevuste ning sotsiaalprogrammide. Vangla peab olema koht, kus vangidel võimaldatakse teha tasustatud tööd (sh võimalusel väljaspool vanglat) ning omandada haridust samal teenustasemel kui vabaduses (sh arendada digivõimekust). AS Eesti Vanglatööstus suurendab oskustööde mitmekesisust, võimaldades vangidel teha suhteliselt lihtsaid oskustöid ja juurutada uusi tehnoloogiaid, mis võimaldavad vanglas sammu pidada tööjõuturu arenguga väljas. Vabanemisyrgse tööhõive soodustamiseks hõivab AS Eesti Vanglatööstuses igakuiselt vähemalt 248 kinnipeetavat, kes töötavad vähemalt 20 tundi nädalas ja kellest 172 kinnipeetavat töötab oskustööks kvalifitseeritaval ametikohal. Samuti võimaldatakse kõikides vanglates vangidele riigikeele õpet tasemetel A1 kuni C1. Vangistuse jooksul saavad riigikeelt õppida kõik vangid, kellele see on individuaalsest täitmiskavast tulenevalt vajalik. Tagatud on õppimiseks ja õpetamiseks vajalikud õppevahendid. Lisaks tuleb tegeleda vangide vaba aja veetmise harjumuste kujundamisega, sh toetada vangide positiivsete peresuhete säilitamist ja tugevdamist. Vangide laste õiguste ja huvide tagamiseks tuleb vanglate ja riiklike lastekaitse organite vaheline koostöö muuta rutiinseks. Vangla peab võimalikult suurel määral peegeldama ühiskonna elu vabaduses, et vang suudaks vabanedes ühiskonnas iseseisvalt toime tulla (normaalsusprintsipi).

Enim kuritegevust soodustavate haiguste (nt sõltuvus- ja vaimse tervise probleemide) ravi ja nõustamisprogrammide läbiviimine peab olema olulisel kohal. See eeldab mh sõltuvuse hindamist kohtueelse menetluse ajal ning narkomaania, alkoholismi, seksuaalsõltuvuse ning teiste vaimse tervise häirete ravi ja nõustamise kättesaadavust abivajavatele nii vanglas kui ka väljaspool seda. Tuleb pingutada selle nimel, et sõltlaste ja vaimse tervise häiretega inimestega tegeletakse sotsiaal- ja tervishoiu õigeaegselt ja selleks kõige paremini sobivas süsteemis ning see tooks kaasa neist johtuvate õigusrikkumiste vähenemise.

Vanglate tervishoiuteenus tuleb tagada tsiviilmeditsiiniga samal tasemel. See tähendab muu hulgas, et ravijärjekorrad ei tohi olla pikemad kui tsiviilmeditsiinis. Sealjuures peab olema tagatud HIV ja C-hepatiidi testimine ja ravi ning AIDS-i ravi.

Korduvkuritegevuse vähendamiseks tuleb sihikindlamalt keskenduda Eestis kuriteo toime pannud välismaalastele ja hoida ära välismaalaste süütegusid Eestis. Selleks tuleb senisest enam kaaluda välismaalase lisakaristusena riigist väljasaatmist kooskõlas Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikaga. See on eriti oluline raskeid kuritegusid toime pannud ja lõimumata välismaalaste puhul. Kui vangistuses viibivale välismaalasele ei ole väljasaatmist kohaldatud, peavad Justiitsministeerium ja Siseministeerium koostöös kindlaks tegema, kas on alust isiku elamisluba tühistada. Samuti peab kiirendama välismaalaste üleandmist vangistuse kandmiseks koduriiki. Lisaks tuleb leida võimalusi, kuidas välismaalastest kurjategijaid motiveerida riigist lahkuma ja koduriiki naasma.

Tõhusa karistuse täideviimise süsteemi tagamiseks on eelkõige vaja et nii vangide kui ka kriminaalhooldusalustega töötaks piisav arv professionaalseid ametnikke ning neil oleks piisav varustus. Neil peavad olema tööks vajalikud teadmised, erialane haridus ning oskused ja võimekus, mida

hinnatakse regulaarselt ja vajadusel täiendatakse läbi koolituste. Vanglaametnik peab vastama taustakontrollis hinnatud usaldusväarsuse nõuetele, läbima kehalised katsed ja valdama nõutaval kõrgtasemel eesti keelt. Kriminaalhooldusametnike tasemest sõltub korduvkuritegevuse määr vanglast vabanenute ja tingimisi vabastatute hulgas. Kriminaalhooldusametnik peab olema omandanud erialase kõrghariduse, tal peab olema laitmatu taust ning oskus oma igapäevatöös suunata ja mõjutada hooldusalust käituma õiguskäitumisele, olles ise seejuures usaldusväärne ning eeskujuks enda käitumise ja väärtushinnangutega. Seetõttu on oluline tagada vangla- ja kriminaalhooldusametnike palga konkurentsivõime. Samuti on eesmärk suurendada vabatahtlike kriminaalhooldusabiliste arvu nii, et kriminaalhooldusabilised teevad tööd 10 täiskoormusega kriminaalhooldusametniku töö mahus.

Sotsiaalse kontrolli saavutamist vanglas soodustab nn dünaamiline turvalisus, st head suhted ja prosotsiaalne kontakt vangide ja personali vahel, mis aitavad ennetada agressiivset käitumist. Seega peab vangla töötajaskond olema kinnipeetava peamiseks mõjutajaks ning sotsialiseerijaks. Lisaks peab kriminaalhoolduse tase olema selline, mis võimaldaks saavutada töös hooldusalustega sisulisi eesmärke ning mõjutada neid käituma õiguskäitumisele. Samuti tuleb radikaliseerumisriskiga vangide ja kriminaalhooldusalustega töös rakendada eriettevalmistuse saanud ametnikke ning arvestada radikaliseerumisriskide maandamisega vaba aja tegevuste planeerimisel. Vanglateenistujate palgatase peab kinnistama professionaalsete oskustega töötajaid ning vältima põhjendamatu konkurentsi teiste avaliku sektori asutustega. Võimaluse korral tuleb tsentraliseerida kvaliteedi ja ressursi kokkuhoiu huvides erinevates vanglaasutustes osutatavad teenused ühte kohta.

Täiendavalt peab vanglateenistus panustama laiapindsesse riigikaitsetesse ning osutama Siseministeeriumi haldusalale ametiabi siseturvalisuse tagamisel. Seega peab olema vanglateenistusel vajalik varustus ja vajaliku väljaõppe saanud ametnikud, et toetada Politsei- ja Piirivalveameti tööd avaliku korra tagamisel ja Kaitseväe riigikaitse tegevusi.

Vanglate ja kriminaalhoolduse töö tõhustamiseks, andmekvaliteedi tõstmiseks, digitaalselt andmete vahetamise võimaluste loomiseks ja kiirendamiseks, andmeanalüüsi võimekuse tõstmiseks, ning isikule kiiremini ja sisukamalt vastamiseks on vaja suurendada digitaalsete lahenduste võimekust ja laiendada sortimenti, infosüsteeme kaasajastada ja/või uusi luua. Seeläbi tagatakse ressursi tõhusaim kasutamine, sh teiste asutustega koostööd tehes.

Paremad digitaalsed lahendused ja digitaliseeritud tööprotsessid võimaldavad ametnikel suunata oma aega rohkem inimestele ja kulutada vähem aega andmete saamisele ja kokku panemisele, mis vahetult toetab meetme eesmärkide saavutamist. Samuti vähendavad digitaalsed lahendused kriminaalhoolduses isiku tunnetuslikku riigipoolset sekkumist kriminaalhoolduse täideviimisel. Isikute suhtes otsuste tegemine, materjalide ettevalmistamine ja info töötlemine on kiirem, põhineb kvaliteetsel ja süstematiseeritud teabel, on tõhusam, vähem isikut ja teenistujaid koormav ning tulemus on seeläbi kvaliteetsem.

4.4. Meede 4: Õiguste jõustamine

Eesmärk: Inimesed ja ettevõtjad saavad oma õigusküsimused tõhusalt lahendatud.

Mõõdiku nimi	Algtase (2019)	Tegelik 2020	Sihttase 2021	Sihttase (2022)	Sihttase (2023)	Sihttase (2024)	Sihttase (2025)
Positiivne jõudlus kohtuasjades	Tsiviilasjad: HMK- 95,2%; PMK – 91,9%; TMK –	Tsiviilasjad: HMK99,3%; PMK – 94,6%; TMK – 99,9; VMK	Kohtuasjade lahendamise jõudlus on kõikides menetlusliikides ja	Kohtuasjade lahendamise jõudlus on kõikides menetlusliikides ja	Kohtuasjade lahendamise jõudlus on kõikides menetlusliikides ja	Kohtuasjade lahendamise jõudlus on kõikides menetlusliikides ja	Kohtuasjade lahendamise jõudlus on kõikides menetlusliikides ja

lahendamisel ³¹	96,0; VMK – 97,0%; TlnRKK – 94,8%; TrtRKK – 99,9; Kriminaalasad: HMK-100,7%; PMK – 101,3%; TMK – 97,9%; VMK – 101,3%; TlnRKK – 99,9%; TrtRKK – 98,6%; Haldusasad: TlnHK – 92,1%; TrtHK – 96,8%; TlnRKK – 109,7%; TrtRKK – 94,7%	–100,2%; TlnRKK – 102,5%; TrtRKK – 95,8%; Kriminaalasad: HMK – 99,2%; PMK – 99,5%; TMK – 101,6%; VMK – 100,6%; TlnRKK – 100,3%; TrtRKK – 98,1%; Haldusasad: TlnHK – 90,5%; TrtHK – 95,2%; TlnRKK – 87,0%; TrtRKK – 106,7%	kohtutes kolme järjestikkuse aasta arvestuses positiivne	kohtutes kolme järjestikkuse aasta arvestuses positiivne	kohtutes kolme järjestikkuse aasta arvestuses positiivne	kohtutes kolme järjestikkuse aasta arvestuses positiivne	kohtutes kolme järjestikkuse aasta arvestuses positiivne
Rahulolu esmasandi õigusabi teenusega ³²	Vähemalt 91% abisaajatest rahul või pigem rahul	Vähemalt 91% abisaajatest rahul või pigem rahul	Vähemalt 90% abisaajatest rahul või pigem rahul	Vähemalt 90% abisaajatest rahul või pigem rahul	Vähemalt 90% abisaajatest rahul või pigem rahul	Vähemalt 90% abisaajatest rahul või pigem rahul	Vähemalt 90% abisaajatest rahul või pigem rahul

4.4.1. Tegevus 4.1: Kohtumenetlus ja kohturegistrite pidamine

Eesmärk: Kohtumenetlus ja -registrite pidamine toimib hästi ja on tõhus.

Möödiku nimi	Algtase (2019)	Tegelik 2020	Sihttase 2021	Sihttase (2022)	Sihttase (2023)	Sihttase (2024)	Sihttase (2025)
Pikkade menetluste osakaal kohtutes ³³	Tsiviilasjad: HMK-15,3%; PMK – 9,1%; TMK – 8,1%; VMK – 10,3%; Üldmenetluses kriminaalasad: HMK-21,9%; PMK – 10,0%; TMK – 16,9%; VMK – 11,0%; Haldusasad:	Tsiviilasjad: HMK19,1%; PMK –12,0%; TMK –10,9%; VMK – 13,1%; Üldmenetluses kriminaalasad: HMK12,3%; PMK – 5,3%; TMK – 12,7%; VMK – 12,4%; Haldusasad: TlnHK –	Rohkem kui aasta vanuseid tsiviil- ja haldusasju ning üldmenetluses kriminaalasad ei ole kohtutes menetluses rohkem kui 10 %	Rohkem kui aasta vanuseid tsiviil- ja haldusasju ning üldmenetluses kriminaalasad ei ole kohtutes menetluses rohkem kui 10 %	Rohkem kui aasta vanuseid tsiviil- ja haldusasju ning üldmenetluses kriminaalasad ei ole kohtutes menetluses rohkem kui 10 %	Rohkem kui aasta vanuseid tsiviil- ja haldusasju ning üldmenetluses kriminaalasad ei ole kohtutes menetluses rohkem kui 10 %	Rohkem kui aasta vanuseid tsiviil- ja haldusasju ning üldmenetluses kriminaalasad ei ole kohtutes menetluses rohkem kui 10 %

³¹ Allikas: Justiitsministeerium

³² Allikas: Justiitsministeerium

³³ Allikas: Justiitsministeerium

	TlnHK – 5,7%; TrtHK – 8,9%	7,7%; TrtHK – 10,8%					
Menetlusosaliste rahulolu hinnang kohtute tööle ³⁴	Menetlusosaliste rahulolu oli kõrge	Menetlusosaliste rahulolu oli kõrge	Menetlusosaliste rahulolu on kõrge	Menetlusosaliste rahulolu on kõrge	Menetlusosaliste rahulolu on kõrge	Menetlusosaliste rahulolu on kõrge	Menetlusosaliste rahulolu on kõrge
Kohtulike registrite menetluste läbiviimine seaduses sätestatud tähtaja jooksul ³⁵	Kohtulike registrite menetlused viidi läbi seaduses sätestatud tähtaja jooksul	Kohtulike registrite menetlused viidi läbi seaduses sätestatud tähtaja jooksul	Kohtulike registrite menetlused viiakse läbi seaduses sätestatud tähtaja jooksul	Kohtulike registrite menetlused viiakse läbi seaduses sätestatud tähtaja jooksul	Kohtulike registrite menetlused viiakse läbi seaduses sätestatud tähtaja jooksul	Kohtulike registrite menetlused viiakse läbi seaduses sätestatud tähtaja jooksul	Kohtulike registrite menetlused viiakse läbi seaduses sätestatud tähtaja jooksul

Menetlusosaliste rahulolu tuleb suurendada kvaliteetse ja sõltumatu õigusemõistmise kaudu. Õigusemõistmine on toimunud kvaliteetselt kui isikute õiguste ja vabaduste kaitse on sisuliselt asjakohane, kättesaadav ja õigeaegne ning mõjus. See tähendab, et kvaliteetse õigusemõistmise aluseks on tõhus kohtumenetlus ning kohtupidamise mõistlik aeg tuleb eelkõige saavutada läbi õigusemõistmise, registripidamise ja tugitegevuste ressursi jõudluse suurendamise. Tõhususe tõstmine eelkõige esimeses kohtuastmes teenib otseselt menetlusosaliste huve, st on suunatud menetlusosaliste rahulolu kasvule. Lisaks kohtupidamise läbipaistvuse tagamisele tuleb parandada kohtulahendite arusaadavust ja menetlusinfo kättesaadavust. Kokkuvõttes saadakse läbipaistva, kvaliteetse ja kõiki osapooli austava menetluse tulemusel tõenäolisemalt selline lahend, mis on kõikidele osapooltele arusaadav ja mida ei kaevata edasi. Seeläbi lüheneb kohtumenetluse kestus tervikuna ja õigusrahu saabub menetlusosalisele varem ning vähemate kuludega.

Selleks, et kvaliteetne kohtupidamine oleks üle Eesti jätkuvalt kättesaadav olukorras, kus üha enam inimesi ja suurem osa keerukamaid õigusvaidlusi on koondunud keskustesse, tuleb kaasajastada kohtuvõrgustikku. Kohtumajad vajavad kaasajastamist ning nii kohtutele antud vahendite tõhusaks kasutamiseks kui kohtunike ning kohtujuristide spetsialiseerumise suurendamiseks on vaja töökorraldus kohtumajades kujundada ümber. Kohtupidamist on võimalik muuta paindlikumaks, kasutades rohkem IKT lahendusi, võimaldades kohtunikul mõista õigust kogu kohtu tööpiirkonnas ja teatud juhtudel ka väljapool seda. Samuti ajal kui õigusvaidlused muutuvad aina keerukamaks ning spetsialiseeruvad nii advokaadid kui prokurörid, tuleb tõsta kohtuteenistujate kompetentse, anda kohtujuristidele iseseisev õiguspädevus, toetada igati kohtunike spetsialiseerumist ning tagada kohtupidamises piisavate ressursside olemasolu.

Infotehnoloogia areng loob soodsa pinnase kohtu tööprotsesside optimeerimiseks ja tugiteenuste edasiseks konsolideerimiseks. Eeltoodu saavutamist peavad toetama ka kohtuhalduse struktuur ja kokkulepitud reeglid ning standardid. Lisaks saab kohtupidamist tõhustada, muutes võimalikult palju sisult lihtsaid ja ühetaolisi menetlustoiminguid automaatseks. Arvestades, et pooled tsiviilasjadest lahendatakse maksekäsu kiirmenetluses juba praegu, on oluline arendada välja seda menetlust veel kiirendav ja süsteemi võimekust suurendav kaasaegne infosüsteem. Suurendada tuleb videokonverentsi kasutamise võimekust ning varustada kohtusaalid menetlustarkvaraga ühilduva esitlus- ja salvestustehnikaga.

Lõpetuseks panustavad kohtupidamise läbipaistvusse ka õiguskindlad kohturegistrid, milles sisalduvad andmed on kvaliteetsed ja ajakohased ning mille pakutavad teenused on kasutajale mugavad. See eeldab

³⁴ Allikas: Justiitsministeerium

³⁵ Allikas: Registrate ja Infosüsteemide Keskus

nii vanade registrite arendamist (kinnistusraamat, äriregister ja laevakinnistusraamat) ja uute loomist (nt osaiühingute osanike register) kui ka muude innovaatiliste lahenduste leidmist (nt automaattõlge). Samuti on läbi registrite oluline vähendada ettevõtete ja teiste isikute halduskoormust. Sellele aitab kaasa erinevate teenuste ühildamine ja sündmusteenuste kasutuselevõtmine (nt äriregister ning majandustegevuse luba või teadet nõudvate tegevusalade teenus) või ka kõigi andmete koondamine ühtsesse andmeruumi (nn ühtne veebipõhine kontaktpunkt).

4.4.2. Tegevus 4.2: Õigusteenuste ja õigusteabe kättesaadavuse tagamine

Eesmärk: Õigusteenused ja õigusteave on kättesaadavad.

Möödiku nimi	Algtase (2019)	Tegelik 2020	Sihttase 2021	Sihttase (2022)	Sihttase (2023)	Sihttase (2024)	Sihttase (2025)
Õigusteenused ja õigusteave ³⁶	Kättesaadav	Kättesaadav	Kättesaadav	Kättesaadav	Kättesaadav	Kättesaadav	Kättesaadav

Isikute põhiõiguste teostamise tagamiseks tuleb luua mõistlik juurdepääs õigusabile. Eestis on suur hulk inimesi, kelle sissetulek ei võimalda neil õigusabi hankida. Nende isikute abistamiseks on loodud riigiõigusabi süsteem. Seda on vaja aga arendada, et oleks tagatud õigeaegne ja kvaliteetne õigusabi. Sealhulgas tuleb muuta riigi õigusabi rahastamist tõhusamaks, jätkusuutlikumaks ja läbipaistvamaks.

Õigusteenuse kättesaadavuse ja tõhusa toimimise tagamiseks on vaja edasi arendada ka vabade õiguselukutsete teenuseid (advokaadid, notarid, kohtutäiturid, pankrotihaldurid, vandetõlgid, patendivolinikud). Sealjuures tuleb tõsta notariaadi tulemuslikkust ja muuta teenus tarbija jaoks kiiremaks, terviklikumaks ja mugavamaks. Samuti tuleb laiendada vandetõlgiteenuse osutamist, et tagada ametliku tõlketeenuse laiaulatuslikkus. Sealjuures tuleb eelistada uusi võõrkeeli või neid võõrkeeli, kus tegutsevate vandetõlkide arv on kõige väiksem või kus vajadus on kõige suurem. Täiendavalt on vaja parendada täitemenetluse süsteemi ja tagada selle jätkusuutlikkus riiginõuete haldamise vaatepunktist. Lõpetuseks on õiguselukutsete teenuste arendamine täiendatav ka läbi erinevate infosüsteemide arenduste.

Samuti on oluline tagada Konkurentsiameti sõltumatus ja maksimaalne tõhusus oma ülesannete läbiviimisel, tõstes mh Konkurentsiameti võimekust riikliku järelevalve teostamises ja rikkumiste menetlemises. Toimiv järelevalve ja tõhusad sanktsioonid omavad lisaks turu korrastamisele ka preventiivset mõju. Selleks on vaja tõhustada Konkurentsiameti suutlikkust temale pandud ülesandeid täita. Konkurentsiameti põhiülesanneteks on konkurentsi tagamine ja selle tõhus järelevalve, valdkonnaspetsiifiliste regulatsioonide rakendamine elektri, gaasi, vee, kaugkütte ja postside valdkondades ning ettevõtjate nõustamine. Konkurentsiameti tegevus jaguneb üldiselt kaheks: 1) hinnaregulatsioon reguleeritud turgudel tegutsevate ettevõtete, loomulike monopolide ja teenuste hindade osas (nt kaugküte, elekter, vesi) ning 2) konkurentsiseaduse alusel teostatav järelevalve ja koondumiste kontroll. Seega tuleb tulemusliku ja sõltumatu järelevalve ja ettevõtjate õigeaegse nõustamise tagamiseks suurendada ameti ressursse ja tõsta ametnike kompetentse, sh Konkurentsiameti rahastusmudeli muudatusi rakendades.

Õigusteabe kättesaadavuse tagamisel on oluline ka seaduste tõlkimine. Kõik Eesti seadused on tõlgitud inglise keelde ning rahvusvahelise konkurentsivõime ja ärikeskkonna läbipaistvuse huvides tuleb järjepidevat ja süsteemset tõlkimist inglise keelde jätkata. Lisaks on oluline parandada tõlgete kvaliteeti toimetades kõigi valdkondade seaduste tõlkeid ja uuendades terminoloogiat. Samuti on vaja leida

³⁶ Hindamine lähtub Justiitsministeeriumi tööplaanist, Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammist ning muudest tööülesannete seadvatest dokumentidest.

võimalusi uute innovaatiliste automaattõlke võimaluste juurutamiseks muuhulgas seaduste tõlkimisel, mille käigus tuleks luua ka avaliku sektori tõlkemälu.

Samuti tuleb juurutada Ametlike Teadaannete kasutusvõimalusi tagades võimalikult suur kasutajamugavus, automatiseeritus, andmete taaskasutamine ja isikuandmete kaitse. Nimelt haldus- ja kohtudokumentide kättetoimetamine Eestis on raskepärane, aeganõudev, killustunud (palju ametkondlikke lähenemisi) ja kallis. Seega võiks kasutada menetluskäikude keskse lahendusena Ametlike Teadaannete automatiseeritud e-kättetoimetamist.

4.5. Meede 5: Toetavad teenused

Eesmärk: Sisuprogrammide tegevused on toetatud.

Mõõdiku nimi	Algtase (2019)	Tegelik 2020	Sihttase 2021	Sihttase (2022)	Sihttase (2023)	Sihttase (2024)	Sihttase (2025)
Sisuprogrammide tegevused ³⁷	N/A	On toetatud	On toetatud	On toetatud	On toetatud	On toetatud	On toetatud

4.5.1. Tegevus 5.1: Keskised IT-teenused teistele valitsemisaladele

Eesmärk: Keskised IT-teenused teistele valitsemisaladele on osutatud.

Mõõdiku nimi	Algtase (2019)	Tegelik 2020	Sihttase 2021	Sihttase (2022)	Sihttase (2023)	Sihttase (2024)	Sihttase (2025)
Vastavus teenustaseme lepingule ³⁸	Vastab lepingus kokkulepitud tingimustele	Vastab lepingus kokkulepitud tingimustele	Vastab lepingus kokkulepitud tingimustele	Vastab lepingus kokkulepitud tingimustele	Vastab lepingus kokkulepitud tingimustele	Vastab lepingus kokkulepitud tingimustele	Vastab lepingus kokkulepitud tingimustele

Registrite ja Infosüsteemide Keskus osutab keskseid IT-teenuseid Riigikohtule, Riigikontrollile, Audiitorkogule, Riigikogu ja Õiguskantsleri kantseleidele, Eesti Teadusagentuurile, Riigikantseleile ning Sotsiaalministeeriumi, Rahandusministeeriumi, Haridus- ja Teadusministeeriumi ja Kultuuriministeeriumi valitsemisaladele. IT-teenused sisaldavad erinevaid info- ja kommunikatsioonitehnoloogia teenuseid, sh arvutitöökohta haldus, sise- ja välisveebi haldus, dokumendihaldussüsteemi haldamine ja arendamine, infosüsteemide haldamine, majutamine ning arendamine jms.

³⁷ Allikas: Justiitsministeerium

³⁸ Allikas: Registre ja Infosüsteemide Keskus